

Rahvarõivad ja esimene Eesti nõukogude üldlaulupidu – rahvarõivad ideoloogia kütkes

Anu Raudsepp

Artikkel vaatleb nõukogude ideoloogia ja võimuorganite tegevust 1947. a toimunud XII, esimese nõukogudeaegse üldlaulupeo ettevalmistamisel. Nõukogude võim kasutas laulupidude traditsiooni propagandistlikel eesmärkidel, korraldades laulupeol rahvarõivaste kandmiseks ulatusliku kampaania.

The article discusses the role of Soviet ideology and authorities when preparing the 12th general song festival of Estonia in 1947 – the first during Soviet rule. The Soviet authorities used the tradition of song festivals for propagandistic aims. For that purpose, the overall campaign for wearing national costumes by the choirs was launched.

Laulupeod, stalinism, nõukogude ideoloogia, propaganda, rahvarõivad
Song festivals, Stalinism, Soviet ideology, propaganda, national costume

Laulupeod on olnud läbi aegade Eesti kultuuriloo enim kõneldud teema ning tõdemus laulupidudest eesti rahva identiteedi ja ühishunde kujundajana üldtuntud. Võimu tegutsemine vaimu mõjutajana laulupidude kaudu pakub uurimisainet tänaseni. Üheks mõistatuslikuks laulupeoks oli Stalini-aegne 1947. aasta XII üldlaulupidu, esimene „sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik“.

Sarnaselt teiste laulupidudega on XII üldlaulupeo repertuaari üsna palju analüüsitud. Nõukogudeaegsete uurijate seast paistsid silma Aron Tamarkin (1965), Arvo Ratassepp (1985), hilisemast ajast Arvo Vahter (1994) ja Urve Lippus (2006). Laulupeo „rahvuslik vorm“ on jäänud uurimises tagaplaanile. Seni korratakse väidet, et hoolimata sõjajärgsest kaubafetsiidist andis nõukogude võim esinemisriietuse

(sh rahvarõivaste) valmistamiseks kangamaterjale (Lippus 2006: 11; Ojaveski jt 2002: 113), kuid pole uuritud selle aluseks olnud massilise rahvarõivakampaania põhjusi ega tegelikku tähendust stalinistlikus kultuuripoliitikas. Seepärast ongi käesoleva artikli eesmärk selgitada nõukogude kultuuripoliitikas printsipi „vormilt rahvuslik“ rakendamise mehhanismi 1947. aastal toimunud XII üldlaulupeo näitel, et aidata paremini mõista, kuidas ikkagi püüti laulupidu kui vaieldamatult väga olulist eesti rahvuslikku traditsiooni muuta nõukogude traditsiooniks. Uurimus tugineb mitmesugustele arhiiviallikatele, millest võib uudse informatsiooni pooldest esile tõsta EK(b)P Keskkomitee propaganda ja agitatsiooniosakonna, Eesti NSV Rahvaloomingu Keskmaja ja XII üldlaulupeo büroo materjale. Tolleaegses meedias leidub ka viiteid partei ja valitsuse korraldustele ning nende täitmise kontrollile.

XII üldlaulupeo korraldamise riiklik tasand

XII üldlaulupidu nimetati suure *poliitilise tähtsusega*¹ võidu- laulupeoks (Päll 1947), millega tähistati Eesti taasliitmist Teise maailmasõja võitnud Nõukogude Liiduga ja sotsialistlikule teele asumist. Kuigi üldlaulupidude traditsiooni jätkamises tunnustatakse muusikategelaste, sh eriti Gustav Ernesaksa teeneid (EA VI 2005: 347), etendasid selles keskset rolli EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu (alates 1946 Ministrite Nõukogu). Partei ja valitsuse määrusega „Kunsti arenemisest ja ülesannetest Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis“ 10. märtsist 1945 pidid kunstitegelased looma vormilt rahvuslikku ja sisult sotsialistlikku kunsti. Helikunsti alal otsustati koorilaulu arendamiseks korraldada iga kolme aasta järel üldlaulupidu, sh järgmine 1947. aasta suvel. Kunstide Valitsuse juhataja Johannes Semper pidi 10. aprilliks tegema ettepaneku XII üldlaulupeo komisjoni koosseisu kohta. Repertuaari koostamise eest (tähtaeg 1. oktoober 1945) vastutasid

¹ ERA R-1205-2-246, 1 7 (ENSV Kunstide Valitsuse kirjavahetus 12. üldlaulupeo asjus 11.01.–16.08.1947); Üldlaulupidu kohustab. – Sirp ja Vasar, 22.03.1947.

Semper'i kõrval Eugen Kapp Heliloojate Liidust ja August Saukas Rahvaloomingu Keskmajast.²

Oktoobriks 1945 loodi XII üldlaulupeo korraldamise struktuur ja määrati ametisse vastutavad isikud. Kõrgeimal riiklikul tasandil seisis laulupeo peakomisjon³ eesotsas EK(b)P Keskkomitee propagandasekretäri Eduard Pälliga,⁴ liikmeteks Kunstide Valitsuse juhataja Johannes Semper ja tema asetäitja Paul Rummo, ELKNU Keskkomitee esimene sekretär Arnold Meri, Rahvakomissaride Nõukogu (1946 Ministrite Nõukogu) esimehe asetäitja Nigol Andresen⁵ ja asjadevalitseja asetäitja Karl Maranik, välisministri abi Anton Vaarandi, Kultuurhariduslike Asutuste Komitee esimees Georg Abels, Ametiühingute Kesknõukogu presiidiumi esimees Leonhard Illisson, muusikategelastest Gustav Ernesaks, Eugen Kapp ja Alfred Karindi. 1946. aasta alguses kuulusid peakomisjoni veel Rahvakomissaride Nõukogust Borkmann ja Soovik.⁶

Laulupeo peakomisjon nimetas ametisse oma alakomisjonid, neist esimestena 1945. aastal propaganda- ja repertuaarikomisjoni. Propagandakomisjon hoolitses jooksva meediainfo, plakatite ja laulupeo väljaannete eest⁷ ning sellesse kuulusid esimees Anton Vaarandi, liikmed Leida Kibuvits, Harri Kõrvits, Raik Aarma, Otto Samma, Simon Levin, Edgar Mattisen, Juhan Smuul, Soovik, Jaik ja Tibar.⁸ Repertuaarikomisjon valis repertuaari;⁹ seda komisjoni juhtis Semper

² Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P KK määrus nr 178 „Kunsti arenemisest ja ülesannetest Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis“. – Sird ja Vasar, 13.03.1945.

³ On alanud 12. üldlaulupeo ettevalmistused. – Sird ja Vasar, 13.10.1945.

⁴ Eduard Päll oli alates 1946 Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees.

⁵ Nigol Andresen oli alates 1946 Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja.

⁶ ERAF 1-81-9, l 1 (EK(b)P KK propaganda ja agitatsiooniosakonna materjalid seoses laulupeoks valmistumisega 11.02.–15.12.1946). Borkmanni ja Sooviku eesnimesid välja selgitada ei õnnestunud. Pole välistatud, et tegemist oli julgeolekutöötajatega – sellele võimalusele viitavad Propagandakomisjoni nimi ja eesmärgid. Oeldu kehtib ka järgmises lõigus mainitud perekonnanime Soovik, Jaik ja Tibar kohta.

⁷ ERAF 1-81-9; Sird ja Vasar, 13.10.1945.

⁸ On alanud 12. üldlaulupeo ettevalmistustööd. – Sird ja Vasar, 13.10.1945.

⁹ ERAF 1-81-9, l 3.

ning sellesse kuulusid veel Ernesaks, Karindi, Kapp, Kõrvits, Tuudur Vettik, Riho Päts, August Saukas, Paul Karp ja Selma Tamarkin.¹⁰ Hiljem nimetati rahvakunstiõhtu komisjon (esimees Saukas), laululava ehituse ja korrastamise erikomisjon (Maranik), korrapidamise organiseerimise ja tsiviilkaitse erikomisjon (Isotamm) ning transpordi-, vastuvõtu- ja majutamiskomisjon, keda juhtis Erich Humal (Andresen 1948: 40–41). Hiljemalt 1945. aasta oktoobriks oli peakomisjon valinud ka laulupeo üldjuhid (Vettik, Ernesaks, Karindi, Päts ja Karp),¹¹ kellest pasunakooride juhataja Karp asendati 1947. aasta märtsis Leopold Viglaga.¹²

Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P KK määrusega 20. oktoobrist 1945 moodustati peakomisjoni otsuste elluviimiseks ja laulupeo korralduse tegelikuks juhtimiseks XII Üldlaulupeo Büroo eesotsas Marie Brauniga.¹³ See institutsioon allus Kunstide Valitsusele (XII üldlaulupeo album 1948: 41) ja tema põhitegevused olid laulupeo osaliste (Rae 1947) ning laulukooride lippude registreerimine,¹⁴ sõidu-, majutus- ja toitlustuskulude organiseerimine¹⁵ jm.

Rahvaloomingu Keskmaja (direktor August Saukas ja asedirektor Braun)¹⁶ abistas omakorda üldlaulupeo bürood: inspekteeris laulukoori,¹⁷ tsenseeris repertuaari,¹⁸ pidas laulupeoga seotud kirjavahetust täitevkomiteede kultuurharidusosakondadega, kogus laulupeolistega seotud infot,¹⁹ koostas aruandeid, sh NSV Liidu Rahvaloomingu Keskmajale²⁰

¹⁰ On alanud 12. üldlaulupeo ettevalmistused. – Sirp ja Vasar, 13.10.1945.

¹¹ 12. üldlaulupeo ettevalmistustöödest. – Sirp ja Vasar, 20.10.1945.

¹² ENSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P KK määrus „XII üldlaulupeo kohta.“ – Postimees, 30.03.1947.

¹³ ERA R-1205-2-173 (Üldlaulupeo Büroo kvartali ja aasta aruanded apr 1946 – veebr 1947).

¹⁴ Laulukooride lipud. – Sirp ja Vasar, 01.05.1947.

¹⁵ Eesti Naine, 1947, 6, lk 163.

¹⁶ ERA R-28-2-20, l 10 (ENSV Rahvaloomingu Keskmaja koosseisudega seoses olev kirjavahetus 10.01.–31.12.1946).

¹⁷ ERA R-28-2-222, l 37 (ENSV Rahvaloomingu Keskmaja kirjavahetus 1947).

¹⁸ Samas, l 42.

¹⁹ ERA R-28-2-19 (ENSV Rahvaloomingu Keskmaja üldlaulupeoga seoses olev kirjavahetus 1947).

²⁰ ERA R-28-2-24 (ENSV Rahvaloomingu Keskmaja kirjavahetus Moskvaga 04.01.–31.12.1947).

jne. Kohalikul tasandil juhtisid laulupeo ettevalmistusi partei- ja täitevkomiteed (sh selle kultuurharidusosakonnad) ja laulupeokomisjonid.

XII üldlaulupeo ettevalmistuste vaevaline algus

Esmased laulupeoks valmistumise põhitegevused seondusid suuresti üleskutsetega: Kunstide Valitsus tellis luuletajatelt nõukogulikke laulutekste,²¹ Kunstnike Liit kutsus kunstnikke (sh tuntumaid nimeiliselt) laulupeo kujunduse võistlusele,²² üldlaulupeo büroo agiteeris koore peole registreeruma (Tamarkin 1965: 135). Rahvarõivaste küsimus jäi veel teisejärguliseks, sellest kõneldi vähe. Realsemad tulemused puudutasid repertuaarivalikut, muu hulgas võeti algusest peale kavasse hiljem suurt kuulsust kogunud laul *Mu isamaa on minu arm*.²³

Laulupeo ettevalmistused läksid tõsisemaks seoses 1946. aasta suvel toimunud kohalike laulupäevadega, tipnedes 21. juulil 1946 Tallinna peoga. Koorijuhtide ja peokorraldajate motiveerimiseks jagati seejärel oma aja kohta suuri preemiaid: üldjuhid Vettik, Karindi, Päts ja Ernesaks said 5000 rbl, laulupeo büroo juhataja Braun 2000 rbl, NSV Liidu tehase nr 9 koorijuht Ants Kiillaspea ja August Saukas 1000 rbl jne.²⁴ Summade suuruses aitab orienteeruda tollane advokaadi palganumber veidi üle 1000 rubla kuus (Vahtre 2005: 109). Teiseks tõusid 1946. aasta kohalike laulupäevade järel päevakorda rahvarõivad, ajendatuna ilmselt laulupeo rahvakunstiõhtust – Rahvaloomingu Keskmaja aruande järgi olid esinenud rahvatantsijatest rahvarõivad vaid üksikutel rühmadel.²⁵ Järgnevalt kõneldi rahvatantsukursustel üha enam ka rahvarõivastest.²⁶

Meediaartiklite põhjal saab järeldada, et 1946. aasta sügisest sagenes tasahilju nõukogude kunsti *rahvusliku vormi* printsiibi propageerimine. Algatuseks korraldati Tallinnas Eesti Rahva Muuseumi

²¹ 12. üldlaulupidu läheneb. – Sirp ja Vasar; 12. üldlaulupeo ettevalmistustöödest. – Sirp ja Vasar, 20.10.1945.

²² 12. üldlaulupeo ettevalmistustöödest. – Sirp ja Vasar, 20.10.1945.

²³ On alanud 12. üldlaulupeo ettevalmistused. – Sirp ja Vasar, 13.10.1945.

²⁴ ERAF 1-81-9, l 29–3.

²⁵ ERA R-28-2-23, l 84 (ENSV Rahvaloomingu Keskmaja aruanded ja tööplaanid 29.01.1946–04.07.1947).

²⁶ Samas, l 30, 46.

kunstinäitus „Eesti rahvarõivad ja käsitööd“ (Soonpää 1946), mille puhul toonitati propagandistlikult, et sotsialistlik ühiskond kasutab oma kultuuri loomisel ära kõik väärtusliku ning varasemast rahvakultuurist olevat rahvarõivad elu- ja arenemisvõimelised (ERK 1946).

Nii 1945 kui 1946 jäi mureks leige huvi laulupeo vastu. Näiteks oodati osalema vähemalt 20 000 inimest, aga 1945. aasta oktoobriks oli registreerunud kõigest 6000 lauljat.²⁷ Rahva huvipuuduse põhisüüdlasteks peeti kohalikke laulupeokomisjone ja nende nõrka sidet täitevkomiteede ja parteiorganisatsioonidega (Sikemäe 1946). Midagi tuli ette võtta. Üheks abinõuks sai laulupeoni jäänud napi poole aasta jooksul üldlaulupeo peakomisjoni poolt 1946. aasta detsembri lõpus algatatud idee kõikide kooride esinemisest peol rahvarõivastes (Saukas 1946), millest kujunes suur kampaania.

Rahvarõivakampaania riiklikul tasandil jaanuar–märts 1947

Rahvarõivakampaania korraldamises osalesid algusest peale XII üldlaulupeo juhtorganite kõrval ka partei ja valitsus. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega 10. jaanuarist 1947 määratleti rahvarõiva hankimise võimalused maakollektiividele (eelisjärjekorras villaveskis villa ketramine riigi naturaalmaksu maksmata, riigihindadega puuvillase lõime ostmine seeliku valmistamiseks, sest riiet pole võimalik kõigile hankida) ning linnakollektiividele (valmis riidematerjal, lisaks ketrusluba ilma naturaalkohustuseta). Selle määrusega sai Kohaliku Tööstuse Ministeerium omakorda ülesande valmistada XII üldlaulupeo osalejatele 1. aprilliks 5710 m villast ja 10 625 m linast kangast, 1 170 m voodrisiidi, mis viitab nõukogulikele kõrvalekalletele rahvarõivaste valmistamisel,²⁸ 861 kg villast värvilist lõnga, 1 469 kg puuvillast lõnga (lõime).²⁹

²⁷ 12. üldlaulupeo peakomisjoni üleskutse. – Sirp ja Vasar, 27.10.1945.

²⁸ Ka kunstiajaloolane ja -kriitik Leo Soonpää kirjutas, et rahvarõivaste materjalide kasutamisel ei tohi minna traditsioonidest liiga kaugele, kasutades näiteks seelikul villase asemel siidi (Soonpää 1946).

²⁹ ERAF 1-82-18, L 3 (EK(b)P KK materjalid XII üldlaulupeoks valmistumisest 11.02.1947–25.07.1947).

Laulupeo peakomisjon valis linnade laulupeolistele lähtudes *rahvariide elavusest ja puhttehnilistest võimalustest* riiklikuks tootmiseks Lihula, Pärnu-Jaagupi, Jüri, Mustjala ja Rapla kihelkonna kangad. Tõsi, peole lubati tulla teiste kihelkondade rõivasteski (Saukas 1947).

Kangamaterjali vajaduse väljaselgitamine osutus tõsiseks probleemiks. Kui 1. jaanuariks 1947 määratud esmasest tellimuste esitamise tähtajast (Saukas 1946) kinni ei peetud, pikendati seda 15. veebruarini (Saukas 1947). Laulupeo büroo juhataja saadetud vastava teate kättesaamist kohustusid allkirjaga kinnitama nii rahvamaja juhataja kui ka vastava kollektiivi juht, vastutades isiklikult, et kedratud villast tõepoolest ka valmistatakse rahvariie ning laulupeol osaletakse rahvariivastes.³⁰ Vastava kirjavahetuse näitena saab tuua laulupeo büroo kirjad Tănassilma rahvamajale 30. jaanuaril ja 30. märtsil (villaketramise luba) ning 19. aprillil (lõime ja värvi saamine).³¹

Võib väita, et rahvariivakampania tähtis eesmärk oli aidata kaasa üldlaulupeo populaarsuse tõstmisele. Oli ju 1947. aasta alguse ajakirjanduses pidevaks kõneteemaks peost ja selle eelproovidest sajaprotsendilise osavõtu küsimus.

Laulupeo populariseerimiseks rakendati rahvariivaste kõrval mitmeid teisi vahendeid. Näiteks seoti Eduard Pälli ettepanekul Eesti NSV Ülemnõukogu valimised (16. II 1947) üldlaulupeo eelproovidega.³² Leiti, et laulupeolistel on hea võimalus esineda laulupeo repertuaariga agitpunktides, et propageerida ja viimistleda XII üldlaulupeo kava. Valimisi nimetati sarnaselt laulupeoga üldrahvalikuks pidupäevaks, kus valijad *lõbusat tantsu lõid*, kohalikud muusikamehed aga aitasid hääletajate tuju tõsta lõbusate lugudega.³³ Üleliiduliselt toimuvaid ülemnõukogude valimisi seoti mujalgi rahvalike kontsertidega, nii tuli Üleliidulise Rahvamaja korraldusel võtta rahva valima kutsumiseks kavva parimaid folklooripalasisid.³⁴

³⁰ EAA M-592-1-7, L 1 (Tănassilma Rahvamaja: XII üldlaulupeo juhataja kiri rahvamaja juhatajale).

³¹ Samas, l 45–46.

³² ERAF 1-81-9, l 9.

³³ Kunstilisest meelelahutusest valimiste päevaks. – Postimees, 15.02.1947.

³⁴ ERA R-28-2-24 (Eesti NSV Rahvaloomingu Keskmaja kirjavahetus Moskvaga 04.01.–31.12.1947).

Paraku ei laabunud jaanuaris-veebruaris 1947 rahvarõivakanga riikliku tootmise korraldus. Seepärast kirjutas EK(b)P Keskkomitee sekretär Nikolai Karotamm 5. märtsil Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi vastvalitud esimehele Eduard Pällile, et kuna riiklikult ei suudeta XII üldlaulupeo osalistele rahvarõivaid teha, siis tulevat propageerida ise endale rahvariiete valmistamist. Igal juhul pidavat kõik koorid saama rahvarõivastesse.³⁵

Segadused rahvarõivakanga tootmisega ei vaibunud. Muu hulgas nenditi 27. märtsil 1947 XII üldlaulupeo peakomisjoni koosolekul sellealast huvipuudust lausa tekstiilitööstuse juhtkonnas. Nii kritiseeriti Tekstiilitööstuse Peavalitsuse tootmis- ja tehnilise osakonna juhatajat B. Kaganit, kes polnud ikka veel suutnud täita ülesannet varustada laulupeo bürood rahvarõivakangaga. Veelgi enam, Kagan saatnud laulupeo büroo lõime järele Pioneeri-nimelisse ettevõttesse, mis aga ei töötanudki.³⁶ Laulupeo peakomisjon määras nüüd rahvarõivakanga valmimise tähtajaks 31. märtsi, *et arvukad lauljad ilmuksid üldlaulupeole massiliselt rahvarõivais*.³⁷

Paraku olid laulupeoni jäänud veel vaid loetud kuud, seepärast muutus rahvarõivakampaania partei ja valitsuse jõulise sekkumisega põhjalikult. Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrusega 28. märtsist 1947 „XII üldlaulupeo korraldamise kohta“ nõuti, *et võimalikult kogu laulupeo tegelaskond esineks eesti rahvarõivais. Partei-, nõukogude ja majanduslikud organisatsioonid on kohustatud igati abistama laulupeo tegelasi endale rahvarõivaste soetamisel*.³⁸ Loomulikult ei seondunud nimetatud määrus ainuüksi rahvarõivastega, vaid selle eesmärk oli eelkõige innustada rahvast XII üldlaulupeol osalema. Nii võimaldati laulupeoliste töövabastus (Harjumaal 27.–29. juunil, mujal 25.–30. juunil), makstes vabade päevade eest ikkagi keskmist palka, ning tagati kõigile tasuta

³⁵ ERAF 1-81-9, l 15.

³⁶ 12. üldlaulupeo peakomisjoni koosolek. – Sirp ja Vasar, 29.03.1947.

³⁷ Samas.

³⁸ ENSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P KK määrus „XII üldlaulupeo korraldamise kohta“. – Postimees, 30.03.1947.

transport, majutus ja toitlustus.³⁹ Sõjajärgses majanduslikus kitsikuses, mil isegi Eestis liiklemine oli keeruline, toidunappusest kõnelemata, olid need soodustused kahtlemata väga innustavad.

Rahvarõivakampaania kohalikul tasandil Tartu ja Tartumaa näitel 1947. aasta märtsist juunini

Linna ja maakonna rahvarõivakampaania ühe iseloomuliku näitena võib järgnevalt tuua Tartus ja Tartumaal toimunu. 1947. aasta alguskuudel kajastas *Postimees* Tartus ja Tartumaal rahvarõivaste valmistamise küsimust väga tagasihoidlikult (Paas 1947). Partei ja valitsuse märtsimääruse järel intensiivistus laulupeopropaganda järsult, millest omakorda kerkis esile rahvarõivaste teema. Kohalikul tasandil juhtisid laulupeo ettevalmistustöid, sh rahvarõivaste valmistamist täitevkomiteede kultuurharidusosakonnad (kaasaegsetes dokumentides nimetatud ka poliithariduseks) ja laulupeokomisjonid.

16. märtsil 1947 kritiseeriti *Postimehes* XII üldlaulupeo *lubamatult halba organiseerimist*, kooride vähesust, huvipuudust repertuaari harjutamiseks jm,⁴⁰ sealjuures olevat Tartu maakondlik laulupeokomisjon lausa lakanud 1946. aasta laulupäeva järel töötamast, sest paljud liikmed olid lahkunud. Väidetavalt polnudki Tartus enam laulupeokomisjoni, kes üldlaulupeo ettevalmistustöid koordineeriks, ning kultuurharidusosakonnalt nõuti kiiresti selle taasloomist. Kuu aega hiljem ehk pea kaks kuud enne peo algust polnud aga Tartus ikka veel laulupeo komisjonist midagi kuulda.⁴¹ Samamoodi polnud teatatud laulupeo büroole rahvarõivaste tegemiseks soovitatavatest materjalidest ja Tartu TSN Täitevkomitees pikendati tähtaega, seekord 25. aprillini. Haridusosakonna juhatajat Richard Majakut kohustati laulukooride proove kontrollima ning

³⁹ EAA T 893-1-23, l 10 (Tartu Linna TSN Täitevkomitee otsused, korraldused ja istungjärgude protokollid 13.01.–2.12.1947).

⁴⁰ 12. üldlaulupeo ettevalmistus vajab paremat organiseerimist. – *Postimees*, 16.03.1947.

⁴¹ EAA T 893-1-23, l 10 (Tartu Linna TSN Täitevkomitee otsused, korraldused ja istungjärgude protokollid 13.01.1947–02.12.1947).

koole rahvarõivaste muretsemisel abistama, asutuste ja organisatsioonide juhid pidid tagama oma töötajate osalemise kõigis eel- ja peaproovides.⁴²

Mida lähemale peo algusele, seda enam propageeris *Postimees* peoleminekut loosunglike pealkirjade all: *Kaadrid valmistuvad 12. üldlaulupeoks* (16. mai), *Valmistume hästi 12. üldlaulupeoks* (22. mai), *12. üldlaulupeo ettevalmistus on jõudnud lõppjärku, Pühendame kogu tähelepanu laulupeo ettevalmistustöödele* (25. mai), *Kasutame viimaseid nädalaid laulupeo ettevalmistustööde lõpetamiseks!* (1. juuni) jne. Sealjuures esitati ajaleheveergudel puuduste väidetavaid süüdlasi. Näiteks sarjati 25. mail *Postimehes* Laiuse valla täitevkomitee esimeest Sommerit, kes polnud suutnud mõjutada rahvamaja juhatajat ega kultuurharidusinstruktorit laulupeoks valmistuma (Mardi 1947).

Rahvarõivastega varustatust hinnati Tartumaal mai keskpaiku küll optimistlikult rahuldavaks (Selleke 1947), kuid meediakildudest ja täitevkomitee aruannetest ilmneb, et tõenäoliselt valmisid rahvarõivad suuresti alles viimase kuu aja jooksul, kuna nappis raha ja materjale. Nii otsustati Tartu Linna TSN Täitevkomitee koosolekul 30. mail paluda Eesti NSV Ministrite Nõukogult luba võtta 30 000 rubla lisakrediiti kultuurimajadele rahvarõivaste jm laulupeoks vajaliku muretsemiseks.⁴³ Kuigi aina sagedamini kirjutati edust rahvarõivaste õmblemisel, tikkimisel või sõlgede muretsemisel,⁴⁴ puudusid Tartus ja Tartumaal peo eel ikkagi paljudel nõutavad rahvarõivad. Rahvarõivaste valmistamine jätkus nii-öelda viimase minutini. Kümme päeva enne peo algust, 17. juunil toimunud täitevkomitee koosolekul selgus, et lastekooridel oli veel puudu 561, segakooridel 218, naiskooridel 541 ja meeskooridel 149 komplekti rahvarõivaid. Nüüd sai Tartu Kaubastu direktor Nurmet korralduse ülikiiresti, 20. juuniks ehk kõigest kolme päeva jooksul lasta oma õmblustöökodades laulupeoliste väljaspool järjekorda õmmelda 54 naiste- ja 30 meeste rahvarõivakomplekti.⁴⁵ Suure kampaania lõpuks olid Tartu kultuurharidusosakonna juhataja Eduard Schmidt andmetel 40 protsendil Tartu linna laulupeolistest rahvarõivad (Schmidt 1947). XII üldlaulupidu võis alata.

⁴² Samas.

⁴³ EAA T 893-1-23, l 16p.

⁴⁴ Nägusais rahvarõivais laulupeole. – *Postimees*, 08.06.1947.

⁴⁵ EAA T 893-1-23, L 18-18p.

Lõpetuseks

Rahvarõivakampaania tulemusena võisid võimuesindajad rõõmustada *vormilt rahvusliku* printsiibi täitmise üle – pidu oli väliselt rõõmus ja värviline. Nõukogude sümboolika seoti oskuslikult rahvakunstiga ja Stalini portreedki kandsid rahvarõivais neiud. Isegi laulupeo juhtide puhul rõhutati rahvarõivaid – eri väljaannetes kandis Gustav Ernesaksa pilt allkirja „*Ka tema on rahvarõivais!*“⁴⁶

Rahvarõivaste kampaania aitas „vormilt rahvusliku“ printsiibi ülieduka rakendamise kaudu koos lastekooride kaasamisega kujundada XII üldlaulupeo läbi aegade rahvarohkeimaks. Kui XI üldlaulupeol oli osalenud 17 501 inimest (Ojaveski jt 2002: 106), siis XII üldlaulupeost võttis Rahvaloomingu Keskmaja lõpparuande järgi osa kokku 805 kollektiivi 26 233 lauljaga.⁴⁷ Laulupeol osalemise hulgalisus oli vaieldamatult üks peo olulisi riiklikke eesmärke, mille saavutamiseks nähti tublisti vaeva. Kohalikul tasandil aitasid laulupeost rohkem osavõttu tagada küll peamiselt võimuesindajad, aga kohustuslikus korras vastutasid selle eest isegi õpilaste klassijuhatajad.⁴⁸ Kangamaterjalide tellimiste täpne registreerimine ja nende sihipärase kasutamise kontroll kui partei- ja võimuorganite endale seatud ülesanne aitas ühtlasi tagada kontrolli laulupeole registreerunute üle. Omamoodi mõjutas vaadeldud kampaania ka nõukogude plakatikunsti, millel hiljem sageli kujutati neide riiklikult toodetud Mustjala rahvarõivastes.

⁴⁶ Pilt ja Sõna, 1947, 7; XII ÜLPA, 25.

⁴⁷ ERA R-28-2-24, l 176 (Eesti NSV Rahvaloomingu Keskmaja kirjavahetus Moskva vaga 04.01.–31.12.1947).

⁴⁸ EAA 350-1-25, l 90 (Tartu I Keskkooli õppenõukogu koosolekute protokollid 20.08.1945–22.07.1947).

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad:

EAA = Eesti Ajalooarhiiv

T 893: Tartu Linna TSN Täitevkomitee

M-592: Tánassilma Rahvamaja

350: Tartu 1. Keskkool

ERA = Eesti Riigiarhiiv

R-1205: ENSV Kunstide Valitsus

ERA R-28: ENSV Rahvaloomingu Maja

ERAF = Eesti Riigiarhiivi Filiaal

1: EKP Keskkomitee

Autorsuseta ajakirjandusviited:

12. üldlaulupidu läheneb. – Sirp ja Vasar, 25.08.1945.

12. üldlaulupeo ettevalmistustöödest. – Sirp ja Vasar, 20.10.1945.

12. üldlaulupeo peakomisjoni üleskutse. – Sirp ja Vasar, 27.10.1945.

12. üldlaulupeo ettevalmistus vajab paremat organiseerimist. – Postimees, 16.03.1947.

12. üldlaulupeo peakomisjoni koosolek. – Sirp ja Vasar, 29.03.1947.

Eesti Naine, 1947, 6.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P KK määrus nr 178

„Kunsti arenemisest ja ülesannetest Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis“. – Sirp ja Vasar, 13.03.1945.

ENSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P KK määrus „XII üldlaulupeo kohta.“ – Postimees, 30.03.1947.

Kunstilisest meelelahutusest valimiste päevaks. – Postimees, 15.02.1947.

Laulukooride lipud. – Sirp ja Vasar, 01.05.1947.

Nägusais rahvarõivais laulupeole. – Postimees, 08.06.1947.

On alanud 12. üldlaulupeo ettevalmistused. – Sirp ja Vasar, 13.10.1945.

Pilt ja Sõna, 1947, 7.

Üldlaulupidu kohustab. – Sirp ja Vasar, 22.03.1947.

Publikatsioonid:

- Andresen, N. 1948.** Esimene Nõukogude Eesti laulupidu. – XII üldlaulupeo album. Tallinn: RK Ilukirjandus ja Kunst, 1948, 32–46.
- EA VI = Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni.** Peatoimetaja Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005.
- ERK 1946 = Eesti rahvarõivad ja käsitööd.** Eesti Rahva Muuseumi näitus. Kunstihoones Tallinnas sept. 1946. Tallinn: TRK.
- Lippus, U. 2006.** Transformation of an Institution – the First Soviet Estonian Song Festival. – Musik in Diktaturen des 20. Jahrhunderts. Internationales Symposium an der Bergschen Universität Wuppertal, 28.–29.02.2004. Hrsg. Michaela G. Grochulski, Oliver Kautny, Helmke, Jan Keden. Mainz: Are Musik Verlag, 194–213.
- Mardi, O. 1947.** Miks vaikib Laiuse laulukoor? – Postimees, 25.05.1947
- Ojaveski, T., Puust, M., Põldmäe, A. 2002** (koost). 130 aastat eesti laulupidusid. 2002. Tallinn: Talmar ja Põhi.
- Paas, G. 1947.** 12. üldlaulupeo ettevalmistustest Tartu linnas ja maakonnas. – Postimees, 12.01.1947.
- Päll, E. 1947.** Kaheteistkümnnes üldlaulupidu. – Sirp ja Vasar, 28.06.1947.
- Rae, I. 1947.** Naiskoorid XII üldlaulupeo eel. – Eesti Naine, 1947, 5, 133.
- Ratassepp, A. 1985.** Eesti laulupeod. Tallinn: Perioodika.
- Saukas, A. 1946.** XII üldlaulupeo rindelt. – Sirp ja Vasar, 21.12.1946.
- Saukas, A. 1947.** XII üldlaulupeoks kõik kollektiivid rahvariidesse! – Sirp ja Vasar, 18.01.1947.
- Schmidt, E. 1947.** Raporteerime valmisolekust laulupeole sõiduks. – Postimees. 22.06.1947.
- Selleke, M. 1947.** Lauljad valmistavad rahvarõivaid. – Postimees, 16.05.1947.
- Sikemäe, J. 1946.** Õppigem laulupäevade kogemustest. – Sirp ja Vasar, 13.07.1946.
- Soonpää, L. 1946.** Näitus „Eesti rahvarõivad ja käsitööd“ kunstihoones. – Sirp ja Vasar, 14.09.1946.
- Tamarkin, A. 1965** (koost). Lauluga läbi aegade. Laulupidude ajaloost. Tallinn: Eesti Raamat.

Rahvarõivad ja esimene Eesti nõukogude üldlaulupidu – rahvarõivad ideoloogia kütkes

Vahter, A. 1994. Eesti üldlaulupidude repertuaar ühiskondliku arengu kajastajana. – Muusikaleht. Laulupeo erinumber, juuni, 15–19.

Vahtre, L. 2005. Eesti advokatuuri ajalugu 1919–1994. Tallinn: Ilo.

XII ÜLPA = XII üldlaulupeo album. Tallinn: RK Ilukirjandus ja Kunst, 1948.

NATIONAL COSTUME AND THE FIRST SOVIET
ESTONIAN SONG FESTIVAL – NATIONAL
COSTUME IN THE SERVICE OF IDEOLOGY

Summary

Over time song festivals have been the most discussed subject of Estonian cultural history and the notion of song festivals as the developer of Estonian national identity and unity is well known. The implementation of the Soviet authorities' plans to influence the spirit of the people through song festivals offers the subject for research. The aim of the present article is to explain the mechanism of the application of the principle of the Soviet cultural policy *national in form* by the example of the 1947 Estonian Song Festival to help understand better how the song festival as the undeniably great Estonian national cultural tradition was attempted to be turned into a Soviet tradition. The study is based on contemporary media and the sources of the Estonian National Archives.

The 12th Estonian Song Festival was called the Victory-Song Festival of great *political importance* to celebrate Estonia's re-uniting with the Soviet Union, winning World War II, and getting into the socialist way of things. Although first and foremost the merits of music figures in the continuation of the song festival tradition are recognized, the Communist Party and the Soviet government played a central part. Subjects discussed in the article are the mechanism of the organization of the 12th Estonian Song Festival and the various organisational levels of the folk costume campaign.

As the final result, the authorities could be delighted in carrying out the principle *national in form*, as the Soviet symbols were skilfully linked with folk art and the festival was externally joyful and colourful. Through the application of the principle *national in form*, the folk costume campaign contributed a lot to the 12th Estonian Song Festival being the event with the largest audience ever in Estonia. The mass participation in the Song Festival was definitely an important goal and the authorities made a big effort to achieve it. The accurate

registration of fabric orders and the control of their purposeful use by the party and the authorities also helped to get control over the people registered to participate in the song festival.

Another issue was the true meaning of the national costumes to the participants of the song festival themselves. On the one hand, there was nothing new in the campaign of making national costumes – it had already been organized in the last Estonian Song Festival during the period of independence, taking place during an entirely different political system. On the other hand, Estonians honoured and valued their national costumes. Despite campaigns on sewing national costumes, Estonians still liked to possess them. From history we know that the efforts of the Soviet power to use folk art in the service of ideology were not taken too seriously and the folk costumes became an Estonian national symbol instead.